

Adatok a kasmíri konfliktus politikai földrajzi elemzéséhez

WILHELM ZOLTÁN¹–PETE JÓZSEF²–KISGYÖRGY PÉTER²

Abstract

Contribution to political geographical analysis of Kashmir conflict

In the article an objective picture is to be provided about the antecedents of the Kashmiri conflict series, the reasons for it, the earlier and present stages of the affair. In the course of the research our concept failed, as our sympathy for one of the countries vanished when we had come into terms with the facts. It has turned out that none of the participants is ready for the compromise. Although the conflict is claimed to have been rooted in hatred on religious grounds, the genuine reasons are economic and geopolitical interests. Jammu and Kashmir are important fortress at the gate of India and at the same time they are interchange, the origin of fresh water, potential base of energy production, geopolitical clash point and cultural battlefield, in one word it has a foremost strategic importance.

Kashmir, the country of "Happy Valley" has become a legend by today. The Indian dream factory "Bollywood" tries to make this myth live further. Natural beauty and cultural treasures of Kashmir have provided the scenes for dozens of movies. The reality is about orphans, cemeteries and refugees, and all of these before the face of the helpless world.

Bevezetés

A közel 3,3 millió km² területű, több mint 1 milliárdos népességű Indiai Köztársaság Dél-Ázsia vezető hatalma. Ezt a pozícióját azonban olykor szomszédai megkérdőjelezik, pl. a kínai-indiai háború során 1962-ben, amelynek lezárultával a Középső Birodalom területeket foglalt el a Himalája vidékén, de leginkább Pakisztán – az ősellenség –, amellyel formális és gerillaháborúk sorát vívta. A két, egykor Brit-India részét képező állam konfliktusai szinte kivétel nélkül Kasmír hovatartozásának tisztázatlansága miatt robbantak ki. Ezekre a hajdan elszigeteltnek tűnő öldöklésekre a világ közvéleménye közömbösen tekintett, egészen a legutóbbi időkig, amikor Pakisztán is nyilvánvalóvá tette: rendelkezik atomfegyverrel és azt szükség esetén be is veti.

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, PTE TTK Környezettudományi Intézet, 7624 Pécs, Ifjúság u. 6.

² PhD hallgatók, PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, 7624 Pécs, Ifjúság u. 6.

A probléma gyökere a régmúltba nyúlik vissza, de a vizsály mai formájában az 1947-es függetlenedési eseményekhez kapcsolódik. Vajon nem egyébbel állunk-e szemben, mint a Hartshorne-modell pesszimista dél-ázsiai manifesztációjával? A wisconsini geográfus 1950-ben alkotott elmélete szerint az államok időállósága, és így határaik tartóssága is, összekötő (centripetális), ill. szét húzó (centrifugális) erők eredője (HARTSHORNE, R. 1970). Hazai geográfusok ezeket az erőket különbözőképpen fordították le és munkáikban eltérő hangsúllyal alkalmazták (CSÉFALVAY Z. 1994; MEZŐ F. 2000; PAP N. 2001).

A modell alapján – a mi értelmezésünk szerint – egy államban kohéziót jelent a közös nyelv és kultúra, tartós és békés történelmi együttélés, erős gazdasági és hatalmi központ centrális jelenléte, természetes határok (tengerpart, hegyláncok, folyamok, sivatagok), ritkán benépesült határvidékek. Széthúzó erőként jelenhet meg a nyelvi, kulturális sokszínűség, a nagyszámú kisebbség, rövid történelmi együttélés, az erős gazdasági és hatalmi központ hiánya, vagy polarizált megjelenése, mesterséges határok, sűrűn benépesült határvidékek. PAP N. (2001) kiegészítése szerint centripetális erőt képeznek napjainkban a kis regionális fejlettségbeli különbségek és a szupranacionális integrációs folyamatok, ill. a hosszú ideje fennálló, nem vitatott határvonalak. Ezekkel szemben centrifugális erőként értelmezhetők a jelentős területi-gazdasági differenciák, a bezárkózás és gazdasági nacionalizmus, továbbá a vitatott határvonalak.

A modellbe „életet lehelve” megállapíthatjuk, hogy az indiai történelem során a brit hatalom volt az első, amely az egész szubkontinensre kiterjedő fennhatóságot jelentett. Megteremtette a Pax Britannica-t, viszont meghagyta a korábbi politikai rendszer számos elemét, így számos hercegség maradt fenn, tudomást sem véve az angolszások „divide et impera!” taktikájáról.

Az Indiai Köztársaságban 16 hivatalos nyelvet ismernek el, ezeken kívül legalább 1500 nyelvet is dialektust beszélnek még az országban. Az indiai államok alapvetően a legjelentősebb nyelvek határait követik, vagyis nem beszélhetünk egységes indiai nyelvről. A jelenlegi főváros Új-Delhi nem a legjelentősebb gazdasági központ és még csak nem is centrális elhelyezkedésű. Sokkal inkább Mumbai (Bombay) az ország gazdasági fővárosa, ugyanakkor sokan Kolkatát (Calcutta) tartják kulturális fővárosnak. A legdinamikusabban fejlődő városok ugyanakkor D-en találhatóak, a legjelentősebbek: Bangalore, Chennai (a korábbi Madras), Hyderabad (utóbbit a számítógépiparra utalva találoán Cyberabad-ként is emlegetik).

India határainak jelentős része a tökéletes természetes határok közé sorolható, hiszen jó részt tengerpart. Magashegységek gerincrégióiban szintén hosszan húzódó határai vannak. A Thar-sivatag ugyancsak kedvező természetes határt jelent. Mindezek ellenére India határainak egy része vitatott, és már említett Kínával és Pakisztánnal sem sikerült dűlőre jutni ebben a kérdésben. Előbbivel – a kínaiak szerint – a disputát, a gyarmati időkben megállapított, vagyis az akkori „Ázsia beteg emberére” kényszerített diktátum okozza. Utóbbival a nézeteltérést, többek között, a Sir Cyril Radcliffe által térképre vetett határvonal eredményezi, amelynek kiindulópontja főleg a vallási megoszlás volt. Ugyanakkor India határvidékeinek jó része sűrűn benépesült. A Pakisztánnal szomszédos Punjab (Pándzsáb) vidéke, a nepáli határregió és a Föld egyik legsűrűbben lakott térsége; Bengália, amely Bangladdesszel képez közös határt.

A regionális különbségek számottevőek Indiában. Ez tetten érhető majdnem minden humán (HDI) és gazdasági fejlettségre vonatkozó mutatóban is. Példaként hozhatjuk az írni-olvasni tudásra vonatkozó mutatókat (1. táblázat).

Végül idézzük fel a modell kulturális sokszínűsége vonatkozó részét. Indiában a vallásnak különös jelentősége van, egyben kulturális identitást is jelent. A 2001-es népszámlálás hivatalos adatai szerint az ország lakosságának 82%-a hindu, 12,1%-a muszlim, 2,3%-a keresztény, 1,9%-a szikh, 0,8% buddhista, 0,4% jainista, 0,4%-uk (közel 4 millió ember!) pedig egyéb vallást követ. Alig 0,05% nem tartja magát vallásosnak. A népesség döntő részét kitevő, kétség kívül a legősibb világvallást követő hinduk esetében sem beszélhetünk egységes vallási rendszerről, számtalan vallási irányzat és vallásgyakorlási forma él egymás mellett. Együttal a kasztrendszer is számtalan társadalmi dimenziót jelent.

1. táblázat. Az írni-olvasni tudás néhány mutatója Indiában

Állam, szövetségi terület	Írni-olvasni tudás (%) 2001-ben			Írni-olvasni tudás (%) 1991-ben	Változás (%) 1991–2001
	Teljes népesség	Férfiak	Nők		
Andaman- és Nicobar-szk.	81,18+(10,78)	86,07+	75,29+	73,02+	8,17-
Andhra Pradesh	61,11-(19,68)	70,85-	51,17-	44,09-	17,02+
Arunachal Pradesh	54,74-(19,83)	64,07-	44,24-	41,59-	13,15-
Assam	64,28-(15,90)	71,93-	56,03+	52,89+	11,52-
Bihar	47,53-(26,75)	60,32-	33,57-	37,49-	10,04-
Chandigarh	81,76+(9,00)	85,65+	76,65+	77,81+	3,94-
Chhatisgarh	65,18-(25,56)	77,86+	52,40-	42,91-	22,27+
Dadra és Nagar Haveli	60,03+(30,33)	73,32-	42,99-	40,71-	19,33+
Daman és Diu	81,09+(18,03)	88,40+	70,37+	71,20+	9,89-
Delhi	81,82+(12,37)	87,37+	75,00+	75,29+	6,53-
Goa	82,32+(13,37)	88,88+	75,51+	75,51+	6,81-
Gujarat	69,97+(21,9)	80,50+	58,60+	61,29+	8,68-
Haryana	68,59+(22,94)	79,25+	56,31+	55,85+	12,74-
Himachal Pradesh	77,13+(19,94)	86,02+	68,08+	63,86+	13,27-
Jammu és Kashmir	54,46-(23,93)	65,75-	41,82-	n.a	n.a
Jharkhand	54,13-(28,56)	67,94-	39,38-	41,39-	12,74-
Karnataka	67,04+(18,84)	76,29+	57,45+	56,04+	11,00-
Kerala	90,92+(6,34)	94,20+	87,86+	89,81+	1,11-
Lakshadweep	87,52+(11,59)	93,15+	81,56+	81,78+	5,74-
Madhya Pradesh	64,11-(26,52)	76,80+	50,28-	44,67-	19,41+
Maharashtra	77,27+(18,76)	86,27+	67,51+	64,87+	12,39-
Manipur	68,87+(18,17)	77,87+	59,70+	59,89+	8,97-
Meghalaya	63,31-(5,73)	66,14-	60,41+	49,10-	14,21+
Mizoram	88,49+(4,56)	90,69+	86,13+	82,27+	6,22-
Nagaland	67,11+(9,85)	71,77-	61,92+	61,65+	5,45-
Orissa	63,61-(24,98)	75,95-	50,97-	49,09-	14,52+
Pondicherry	81,49+(14,76)	88,89+	74,13+	74,74+	6,74-
Punjab	69,95+(12,08)	75,63-	63,55+	58,51+	11,45-
Rajasthan	61,03-(32,12)	76,46+	44,34-	38,55-	22,48+
Sikkim	69,68+(15,27)	76,73+	61,46+	56,94+	12,61-
Tamil Nadu	73,47+(17,78)	82,33+	64,55+	62,66+	10,81-
Tripura	73,66+(16,06)	81,47+	65,41+	60,44+	13,22-
Uttar Pradesh	57,36-(27,25)	70,23-	42,98-	40,71-	16,65+
Uttaranchal	72,28+(23,75)	84,01+	60,26+	57,75+	14,53+
Nyugat-Bengál	69,22+(17,36)	77,58+	60,22+	57,70+	11,52-
<i>India összesen:</i>	<i>65,38(21,68)</i>	<i>75,96</i>	<i>54,28</i>	<i>51,63</i>	<i>13,75-</i>

Forrás: Census of India 2001. Provisional Population Totals, Series-1. Jayant Kumar Banthia of the Indian Administrative Service, Registrar General és Census Commissioner, India. n.a = nincs adat

A fentiek alapján a Hartshorne-modell szerint Indiában az államra jóval több a centrifugális erő hat, mint centripetális. A kasmíri konfliktus esetében is a szubkontinens szeparatista mozgalmainak egyike működik, amely a legrégebben veszélyezteti az állam egységét. A továbbiakban a vizsály eredetét földrajzi megközelítésben igyekszünk bemutatni.

A második világhéget követően – főleg egy újabb, globális pusztítás megakadályozásának elkerülésére – létrejött Egyesült Nemzetek Szervezetének San Francisco-i konferenciáján (1945. április-június) ülésező küldöttségek az egyik legfontosabb küldetésként a világbéke fenntartását jelölték meg. Ezen cél gyakorlati alkalmazása mindenképp a konfliktus-térségekben való fizikai megjele-

nést feltételezi. Paradox módon a békefenntartó missziókban az a Pakisztán a legaktívabb – a legtöbb kéksisasokost küldve –, amely közel 60 éve nem tud Indiával egyezsége jutni Kasmír hovatartozását illetően. A két állam között húzódozó tűzszüneti vonal (*Line of Control, LoC*) jórészt inkább állandósult frontvonal, mentén álltak munkába az ENSZ története során másodszer⁴ békefenntartók, akiknek a szerepe egyre halványul. Az 1972-es Shimlai Egyezmény óta India nem engedélyezi a tűzszüneti vonal mentén a megfigyelők munkáját, ugyanakkor Srinagarban továbbra is működik egy, az ENSZ által működtetett iroda, a korábbihoz hasonló feladatkörrel (*1. ábra*).

Körösi Csoma Sándor Kasmírt, kortársaival egyetemben, még a „Boldog Völgy” országának nevezte, miután 1820-ban, egyhónapos srinagari tartózkodást követően valós képet alkothatott a természeti szépségekben bővelkedő, gazdag és békés területről. Mi változott meg ebben a földi Paradicsomban az utóbbi évtizedekben, mi az oka annak, hogy a világ egyik legtartósabb és legvéresebb konfliktus-sorozata zajlik a tehetetlen nemzetközi szervezetek és nagyhatalmak szeme láttára? Miért vív egymással költséges háborúkat (*2–3. táblázat*) a számos egyéb problémával sújtott két ország?

2. táblázat. India GDP növekedése és védelmi kiadásai 1955–1997 között

Évek	Átlagos GDP növekedés (%)	Védelmi kiadások (%)	
		GDP	Központi kormányzati kiadások
1955–1959	3,49	2,03	23,50
1960–1964	5,37	2,64	25,40
1965–1969	2,97	2,96	22,55
1970–1974	2,52	2,98	21,51
1975–1979	3,86	3,03	19,05
1980–1984	6,10	2,98	17,39
1985–1989	6,11	3,35	16,02
1990–1994	4,82	2,63	14,61
1995–1997	6,80	2,32	13,18

Forrás: Economic Survey, Government of India, Defence Service Estimates, Government of India, Asian Strategic Review, 1996–1997, IDSA, New Delhi, 1997.

Ezekre a kérdésekre kívánunk válaszolni dolgozatunkban, amelynek elkészítéséhez döntően az angol nyelvű szakirodalomra támaszkodtunk, nem lévén a kérdéskörben részletes, hazai tudományos munka.

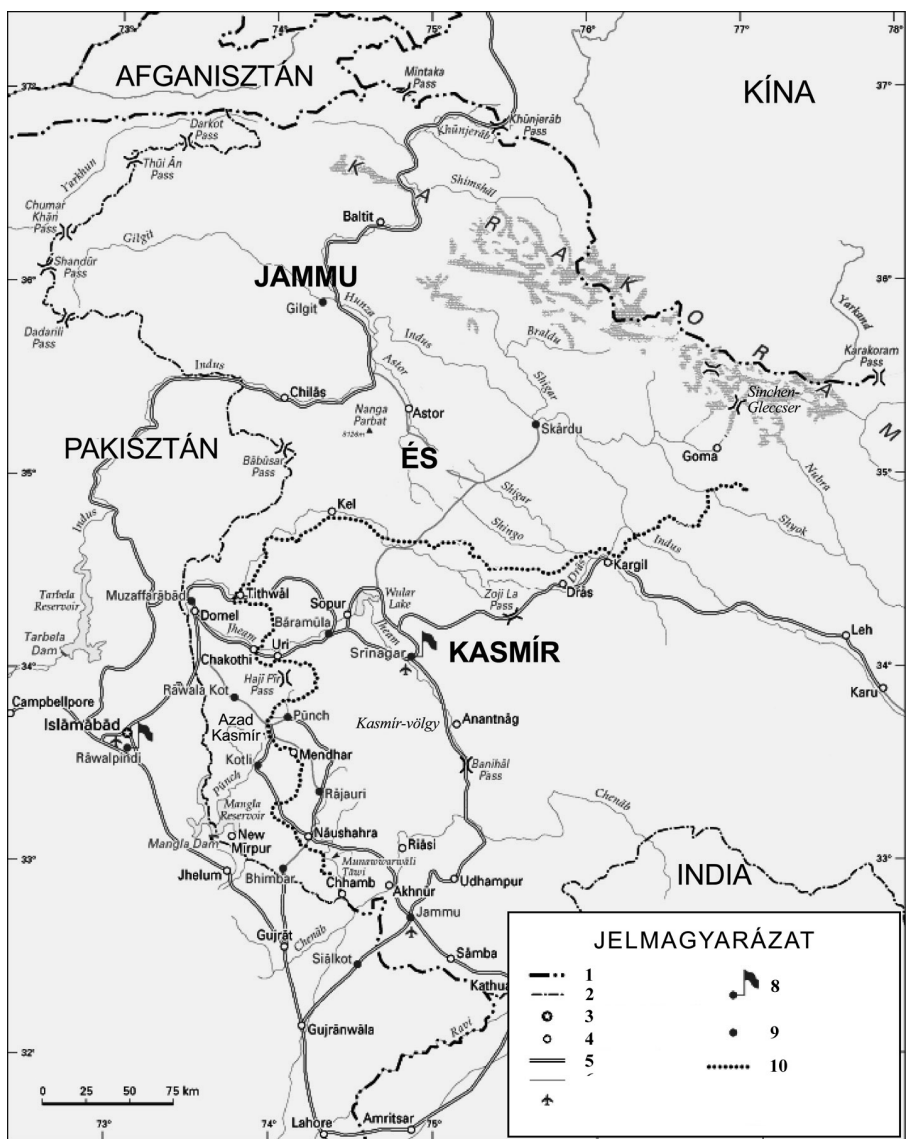
Földrajzi alapok

Mielőtt a vizsály konkrét eseményeit ismertetnénk, szükségesnek tartjuk a vizsgált terület földrajzi bemutatását, ill. a történelmi háttér felvázolását.

Kasmír 228 000 km²-es területével az egykori Brit-India legnagyobb fejedelemségének számított⁵. Ma Jammuval együtt az Indiai Köztársaság legészakibb tagállama (*2. ábra*). 1947-től pakisztáni megszállás alatt áll a tartomány É-i és Ny-i része, mintegy 84 000 km². ÉK-en az 1962-es kínai-indiai háború óta, a rendkívül gyé-

⁴ Az első ENSZ-békekontingenst (*United Nations Truce Supervision Operation, UNTSO*) a Közel-Keleten „vetették be” még 1948-ban.

⁵ PROBÁLD F.–HORVÁTH G. 1998. Ázsia, Ausztrália és Óceánia földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 93 p.

1. ábra. A megosztott Jammu és Kasmír (szerk.: KOVÁCS G.–WILHELM Z. 2005). – 1 = nemzetközi határ; 2 = tartományi határ; 3 = főváros; 4 = egyéb település; 5 = főút; 6 = alsóbbrendű út; 7 = légitiklő; 8 = ENSZ főhadiszállás, parancsnokság; 9 = ENSZ katonai egység; 10 = tűzszüneti vonal a Simlai Egyezmény (1972) szerint. Forrás: http://www.hkvysehrad.cz/mapy/kashmir_UNMOGIP.gif

The divided Jammu and Kashmir (ed. KOVÁCS, G.–WILHELM, Z. 2005) – 1 = international border; 2 = state border; 3 = capital; 4 = other settlement; 5 = highway; 6 = miscellaneous road; 7 = airport; 8 = UN headquarters; 9 = UN troops; 10 = ceasefire line (LoC), according to the Simla Agreement (1972). Source: see the Hungarian version

3. táblázat. India védelmi ereje és kiadásai

Évek	Védelmi kiadások (milliárd IRS)	GDP (milliárd IRS)	Népesség (millió fő)	Védelmi erő (ezer fő)	Kormányzati védelmi kiadások (milliárd IRS)	Védelmi kiadások a GDP %-ában	Védelmi kiadások a kormányzati kiadások %-ában
1961–1962	2,8954	171,77	455	490	14,765	1,69	19,61
1962–1963	4,7391	184,76	459	562	23,525	2,56	20,14
1963–1964	8,1612	212,37	462	585	32,062	3,84	25,45
1964–1965	8,0580	247,65	470	867	34,889	3,25	23,09
1965–1966	8,8476	261,45	470	869	39,406	3,38	22,45
1966–1967	9,0859	295,71	495	879	44,584	3,07	20,38
1967–1968	9,6843	346,11	514	977	44,972	2,80	21,53
1968–1969	10,3319	366,74	529	990	45,258	2,82	22,83
1969–1970	11,0088	403,87	541	925	42,947	2,73	25,63
1970–1971	11,9928	431,63	554	930	55,766	2,78	21,51
1971–1972	15,2534	462,53	566	980	67,097	3,30	22,73
1972–1973	16,5223	510,05	579	960	78,493	3,24	21,05
1973–1974	16,8079	620,07	591	948	81,308	2,71	20,67
1974–1975	21,1227	732,35	604	956	97,849	2,88	21,59
1975–1976	24,7229	787,61	617	956	120,365	3,14	20,54
1976–1977	25,6253	848,94	630	1055	131,500	3,02	19,49
1977–1978	28,1300	960,67	643	1096	149,856	2,93	18,77
1978–1979	30,6000	1041,90	661	1096	177,172	2,94	17,27
1979–1980	35,5000	1143,56	674	1096	185,042	3,10	19,18
1980–1981	40,9100	1360,13	689	1104	224,948	3,01	18,19
1981–1982	46,5180	1597,60	704	1104	254,012	2,91	18,31
1982–1983	54,0830	1781,32	720	1120	304,937	3,04	17,74
1983–1984	63,0917	1075,89	736	1250	359,877	3,04	17,53
1984–1985	66,6057	2313,43	752	1380	438,789	2,88	15,18
1985–1986	79,8749	2622,43	768	1515	531,124	3,05	15,04
1986–1987	104,7745	2929,49	784	1492	640,231	3,29	16,37
1987–1988	119,6749	3332,01	800	1502	703,046	3,59	17,02
1988–1989	133,4102	3957,82	817	1362	814,023	3,37	16,39
1989–1990	145,0000	4568,21	807	1260	950,494	3,17	15,26
1990–1991	154,2648	5355,34	843	1200	1040,730	2,88	14,69
1991–1992	163,4704	6167,99	858	1200	1127,310	2,65	14,50
1992–1993	175,8179	7059,18	877	1150	1259,269	2,49	13,96
1993–1994	215,0000	8097,66	892	1100	1457,880	2,65	14,75
1994–1995	232,452	9536,80	910	1100	1669,984	2,44	13,92
1995–1996	268,562	10985,76	934	1100	1916,186	2,44	14,01
1996–1997	294,984RE	12633,62E	950	1050	2173,184	2,33	13,58
1997–1998	360,000RE	14528,69E	973	1050	2324,813	2,40	13,90

Forrás: Defence Expenditure Data of India, Economic Survey, INDIA. – A Reference Annual, Military Balance.

ren lakott ladakhi Szoda- és Lingzi Thang-fennsík 35 000 km²-ét Kína vallja magáénak. (Más források szerint Jammu és Kasmír kiterjedése csak 222 236 km², amelyből 78 932 km²-t foglalt el Pakisztán.)⁶ India ezen közigazgatási egysége a 3,3 millió

⁶ GORDON, J. 1998. Az Indiai Világ atlasza. Helikon. – Magyar Könyvklub, Bp., 191 p.

2. ábra. India közigazgatási beosztása a függetlenség elnyerése után. (szerk.: KOVÁCS G.–WILHELM Z. 2000). – Számmal jelölt területek: 1 = Sikkim; 2 = Nagaland; 3 = Manipur; 4 = Mizoram; 5 = Tripura; 6 = Chandigarh; 7 = Delhi; 8 = Daman és Diu; 9 = Dadra & Nagar Haveli; 10 = Goa; 11 = Pondicherry. Forrás: India Nemzeti Atlasza

The States of India after gaining independence (ed. KOVÁCS, G.–WILHELM, Z. 2000). 1–11 = see the Hungarian version. Source: The National Atlas of India

km²-es országterület közel 7%-a, tényleges indiai ellenőrzés alatt azonban csak India teljes területéhez viszonyítva 3,3–3,4% áll.

A dél-ázsiai természetföldrajzosok a terület teljes egészét a Nyugati-Himalája makrorégióhoz sorolják, azonban a K-i Ladakhi-fennsík a Tibeti-magasföld része, így itt a tartomány természetföldrajzi határa nem egyértelmű. É-on a Kunlun, ill. a Karakorum hegységek É-i lejtői, ÉNy-on a Hindukus, K-en, DK-en a Pir Panjal és a Siwalik vonulatai jelölik ki a határt. D-en ismét nem határozható meg természetes határvonal, mivel az utóbb említett hegységek ÉNy–DK-i irányú vonulatai Himachal Pradesh-ben folytatódnak.

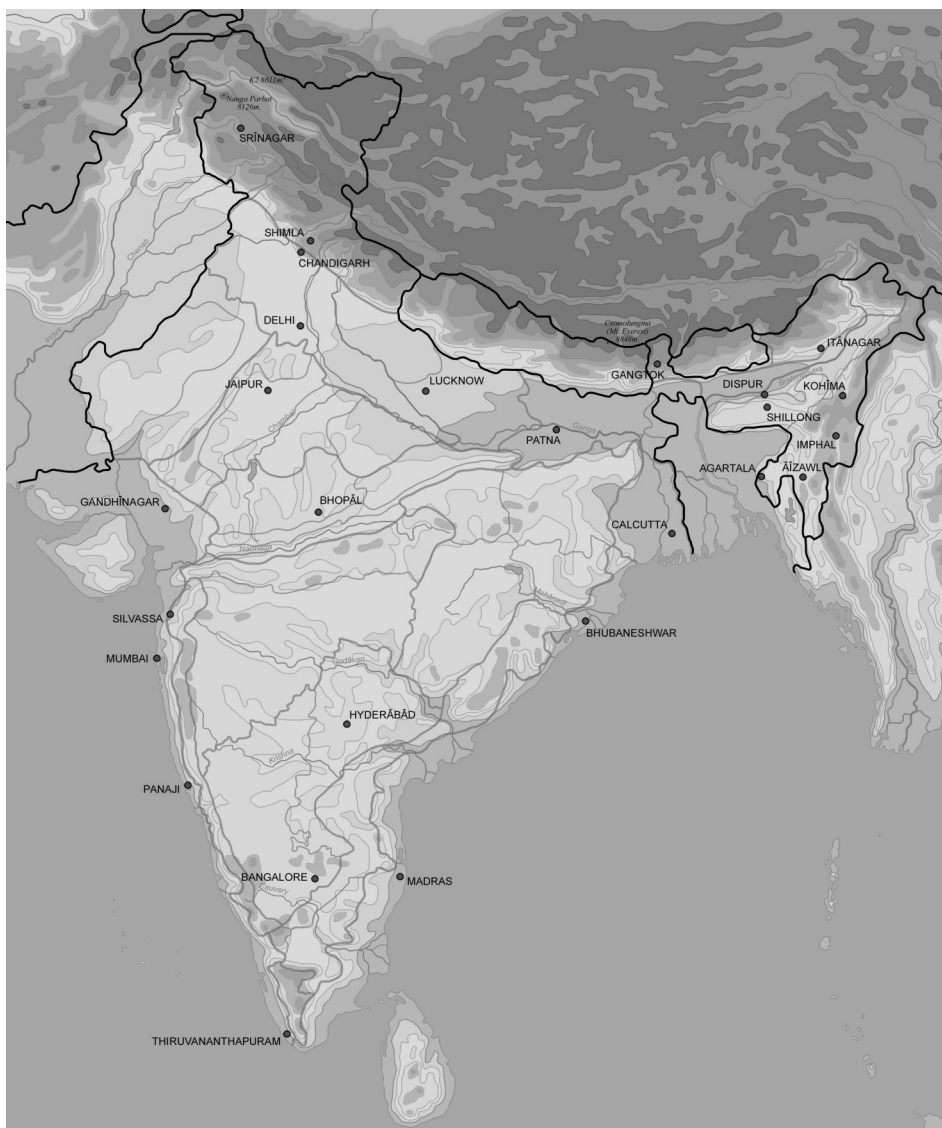
A földrajzi algoritmus szerint haladva vessünk egy pillantást a térség domborzati képeire. Jammu és Kasmír területének 50,5%-a 2000 m-nél magasabb hegyvidékre esik. Ezzel az aránnyal az indiai (a himalájai) államok között a 4. helyen áll. Az indiai szakirodalom a 300–2000 m közötti tszf.-i magasságban fekvő területeket dombsági, közép-hegységi kategóriába sorolja, emiatt ebbe esik a tartomány 6,2%-a. A 300–1000 m magasságú fennsíkok 40,5%-ot tesznek ki, amely alapján a terület az 5. helyen áll. Az államos rangsorában. A 300 m alatti síkságokra itt mindössze 2,8% jut.⁷

A Nyugati-Himalája makrorégiót két mezorégióra osztják, az Északkasmíri és a Délkasmíri-Himalájára (3. ábra). Az É-i zóna hegyóriása a Karakorum, amely a K2-ben (8611 m) emelkedik a legmagasabbra. A „fekete kőgörgeteg” és a Zanskar-hegység, ill. ennek ÉNy-i folytatásában található Nunkun (7135 m) és a Nanga Parbat (8126 m) tömege között tör utat magának az Indus. ÉK-en, Ladakhban, a Szoda- és a Lingzi Thang-fennsík terpeszkedik. A tartomány É-i zónájára esik a történeti Baltisztán és Ladakh. A Délkasmíri-Himalája vidékére már megszelídülnek a hegyóriások, amelyek a Pir Panjalban és a Siwalikban alacsonyodnak le D-i irányban. Itt található a Kasmír-völgy, amelynek tengelyében áramlik a Jhelum, partján a nyári szék-hellyel, Srinagarral. Itt található a szűkebben értelmű Kasmír, ill. Jammu.

A vad, eljegesedett hegyvidéket kiemelkedő fontosságú hágók szabdalják: a Karakorum-hágó Belső-Ázsia irányába, a Kunjerab-hágó és a Minthaka-hágó Közép-Ázsia felé vezet. Az államon belül igen fontos a Banihal-hágó (Jammu-Srinagar), a Zoji-hágó (Srinagar-Dras), valamint a Kardung-hágó (Leh-Karakorum-hágó).

Az állam földtani adottságait az Eurázsiai-hegységrendszer mezozoikum végi, kainozóos kialakulása határozza meg. Jammu és Kasmír geológiai képe alapvetően 3 nagyszerkezeti egység közeledésének eredménye. A Gondwanáról már 220 millió éve, a triászban leszakadt és Euráziával összeforrt Tibeti-lemez, a tulajdonképpeni Eurázsiai-lemez, ill. a Dekkán. Ez utóbbi a kréta végétől (70 millió éve) nagy sebességgel (15–20 cm/év) közeledett É felé, emiatt a Tethys óceáni lemeze Tibet alá bukott. Ebben a hajdani szubdukciós zónában foglal helyet az Indus felső szakasza. Az ekkor zajló szubdukció következtében hatalmas gránitintrúziók keletkeztek. A vizsgált területen a Karakorum vonulatainak több tagja ebből a kőzetből épül fel. Az eocén

⁷ CHATTERJEE, S.P. 1986. Economic Geography of Asia. – Allied Book Agency, Calcutta, 32 p.

3. ábra. A szubkontinens domborzati képe. (India Nemzeti Atlasza alapján szerk.: Kovács G.–Wilhelm Z. 2000)

The relief map of the subcontinent (compiled by Kovács, G.–Wilhelm, Z. 2000 after The National Atlas of India)

végére – kb. 40 millió éve – felemésződött a tenger, a Dekkán elérte Euráziát. Megkezdődött a felgyűrt üledék kiemelkedése, a takaróredők létrejötte, a hatalmas nyomó és húzóerők eredményeként születő törések mentén. A harmadidőszakban kezdődő

rendkívül intenzív orogenezis napjainkban is tart, pl. a fiatal Siwalikban a Magas-Himalája területéről a pleisztocénben lepusztult üledék is meggyűrődött.⁸

Jammu és Kasmír éghajlati viszonyai nem takarnak olyan szélsőségeket, mint amilyenek a szubkontinens többi táján fordulnak elő. Különösen a Kasmír-völgy lehet kellemes a trópusi körülmények közül menekülő emberek számára. Nem véletlen, hogy a mogul uralkodók egyik legkedveltebb pihenőhelyeként vált ismertté Srinagar, amelyet pazar kertjei, pompás palotái, fenséges mecsetjei miatt neveztek „földi Paradicsomnak”. Az itteni klíma hasonlít leginkább a Nyugat- és Közép-Európában tapasztalhatóra, így az európaiak is szívesen időztek itt.

A hőmérő higanyszála még a monszun megelőző forró, száraz időszakban sem emelkedik jóval 30 °C fölé. Itt sohasem jelentkezik olyan mérvű vízhiány, mint az Dél-Ázsia nagy részén megszokott. A tél az állam D-i részén enyhe, az É-in zord, ilyenkor a hágók többsége járhatatlan.

A vizsgált területet a monszun csak június második felétől éri el, itt azonban egyáltalán nem jellemzők azok az extrém csapadékmennyiségek, mint amelyek a Keleti-Himalájában rajzolódnak ki. A lehulló eső mennyisége orografikus okok miatt D-ről É felé előbb nő, majd csökken. Ladakhba a párás légtömegek nagyon ritkán jutnak el, az év jelentős részében főn-jelleg uralkodik, így a csapadékértékek sivatagi viszonyokat tükröznek.

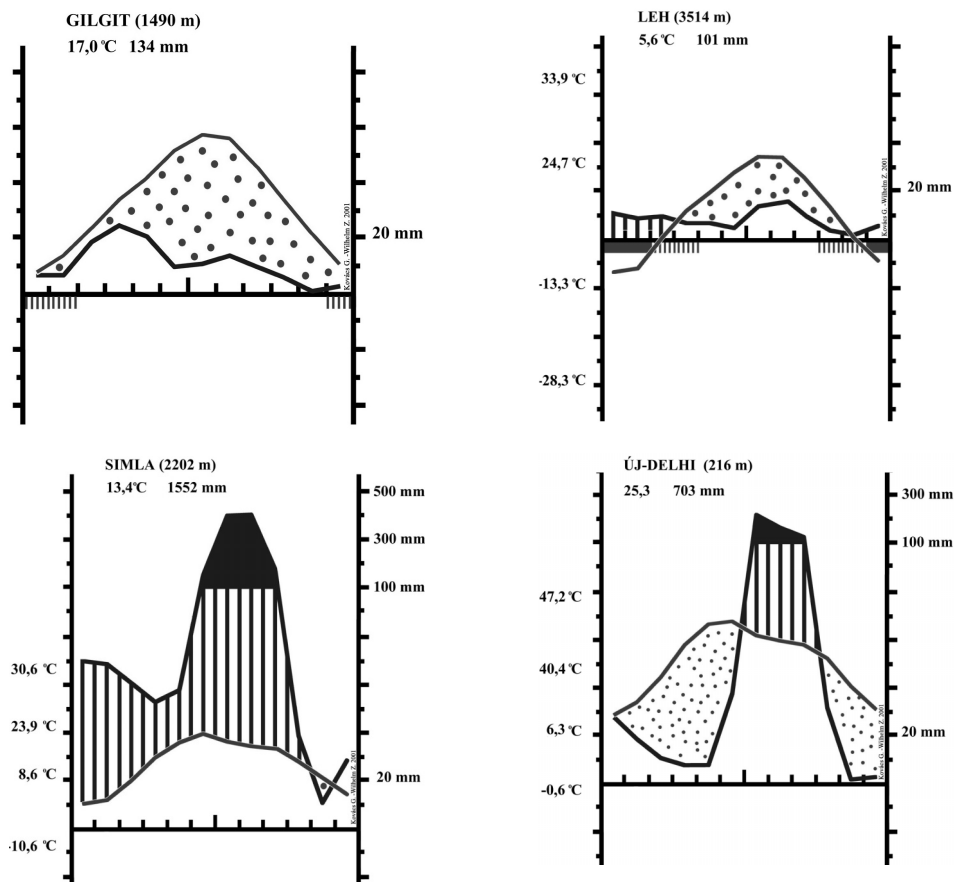
Srinagarról és szűkebb környezetéről adatok hiányában nem volt lehetőségünk Walter-Lieth-féle klímadiagramot szerkeszteni, azonban az É-i területekről Kargil és Leh, a szomszédos Himachal Pradeshből a szintén üdülőhely Simla és összehasonlításként Új-Delhi diagramját készítettük el (4. ábra).

Jammu és Kasmír területe a tengelyében rohanó, 2897 km hosszú Indus vízgyűjtőjéhez tartozik. A döntően felsőszakasz jellegű folyók némelyike csak a hegyközi síkságokon szelődik valamelyest, mint pl. a Jhelum, amely szép fekvésű tavakat táplál. Közülük a srinagari Dal-tó, ill. a tekintélyes méretű Wular-tó a legnagyobb. Kasmírból érkezik Punjab vidékére a Chenab és a Ravi folyó is. Ezek Pakisztán számára létfontosságúak víz- és energiaigényének kielégítése céljából. A folyók itt az év minden szakában bővizűek, a száraz időszakban a hóolvadásból származik utánpótlásuk.

A térség természetes növénytakarója alapvetően két fő területi típusba osztható. É-on a csapadékhiány és a jelentős tszf-i magasság következtében nem él meg a fás vegetáció, itt a magashegységi sivatag és a magashegységi tundra növényei tenyésznek. Ezen adottságok miatt az állam területének nem egészen 10%-át borítják erdők, amelyek aránya az alacsony indiai átlagtól (22%) is számottevően elmarad. A D-i részeken jelennek meg a fás szárú populációk, fajösszetételüket tekintve a fenyőfélék toronymagasan vezetnek (92%).⁹ A D-i kitettségű lejtőkön feltűnnek a szubtrópusi hegyvidéki esőerdők is.

⁸ PROBÁLD F.–HORVÁTH G. 1998. Ázsia, Ausztrália és Óceánia földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 59 p. és CHANG, C.–PAN, Y. 1986. A Preliminary Synthesis of the Tectonic Evolution of the Qinghai-Xizang Plateau. – In: Earth Sciences Vol. 1. Science Press, Beijing, pp. 303–330.

⁹ PRITHVISH, NAG – SMITA, SENGUPTA 1992. Geography of India. – CPC, New Delhi, 80 p.

4. ábra. Néhány Walter-Lieth-féle klímadiagram Kasmírból és környékéről. (szerk.: WILHELM Z. 2002)

Walter-Lieth diagrams for Kashmir and its surroundings (compiled by WILHELM, Z. 2002)

A talajadottságokat illetően É-ről D felé javuló termőképességű talajokkal találkozunk. Míg a magasabb vidékeken a vázталajok dominálnak, addig D-en a barna erdőtalajok is megjelennek. Jelentős a hegyekben képződött réti talajok, ill. a fenyő-félék borította magasabb térszíneken az erős kilúgozódás következtében képződött podzolok aránya. Jammu városától D-re színező elemként feltűnnek az öntéstalajok.

A térség története röviden

A szubkontinensen már a második interglaciálisban (400–200 ezer éve) is éltek emberek. A mai lakosságot alkotó hat nagy etnikai csoport (rassz és alrassz) közül

öt már a Kr. előtti III. évezredben ott élt. A legkorábbiak valószínűleg a negroidok voltak, akiket a proto ős-ausztraloidok, majd a napjainkban főleg a dravidák kultúrájához kapcsolt mediterrán népek, az ÉK-i és É-i peremvidékek mongoloid törzsei és a Ny-i brachykefalidák (ún. rövid fejűek) követték.

Az ekkor induló fejlődés az Indus-völgyi civilizációban csúcsonyosodott ki, amely fennállásának 1000 évében kb. 1,3 millió km²-nyi területre terjedt ki. Ennek a civilizációnak az eltűnése – a ma hozzáférhető irodalmi források zöme alapján – a hatodik fő népcsoport, az áryák megjelenésével és felemelkedésével van kapcsolatban. (Meg kell jegyeznünk azonban, hogy egyre inkább elfogadottá válik a belső fejlődés elmélete, amelyet az indiaiak mindig is vallottak, sőt, ezen endemikus fejlődés a színterének Kasmírt tartják.) Ezek az ÉNy-ről érkező nomád hódítók átvették a leigázottak letelepült földművelő életmódját. Ekkor indult meg Észak-Indiában a táj komoly antropogén átalakulása, a nagy erdőirtások következtében.

A földrajzi környezetnek megfelelően az É-i alföldeken impozáns méretű királyságok, a tagoltabb térszíneken viszonylag apró közösségek vallási, politikai és gazdasági életük saját, igen fejlett önkormányzati formái jöttek létre.¹⁰ Ez utóbbiakhoz tartozott a mai Kasmír vidéke is. A kulturálisan egységes É-on jött létre az első, Chandragupta Maurya nevével fémjelzett birodalom. A Maurya Birodalom legnagyobb kiterjedését Ashoka császár alatt érte el, de az ő buddhista megtérése után a hódítók abbamaradtak. Az uralkodó Kr.e. 232-ben bekövetkezett halálát követően az Oxus (Amu-Darja) völgyében születő „multikulturális” birodalom fokozatosan terjeszkedett Dél-Ázsia felé, integrálva az akkori Kasmírt (Kasmíra) is.

Kr.u. a 2. sz.-ban az ÉNy-i, idegen királyságok hanyatlásnak indultak és új, bennszülött csoportosulások kezdtek felemelkedni.¹¹ A szubkontinens rövidesen ismét az egymás ellen háborúskodó kis államok viszályának színtere lett.

Az iszlám hódítók megjelenése a területen (11–12. sz.) volt az a változás, amely a mai napig az egyik legfontosabb tényező Jammu és Kasmír életében. Az államban mind a síitáknak, mind a szunnitáknak jelentős közössége él. Kasmírban alapvető szerepet a Delhi Szultánátus, majd a Mogul Birodalom játszott.

A portugálok (Vasco da Gama, 1498) érkezése még kevésbé, az angoloké viszont gyökeresen megváltoztatta a szubkontinens életét. A madrasi (ma Chennai) Szt. György erőd volt az első brit birtok Indiában, később pedig ez volt az „archimedesi pont”, ahonnan Dél-Ázsia gyarmatosítása kiindult.

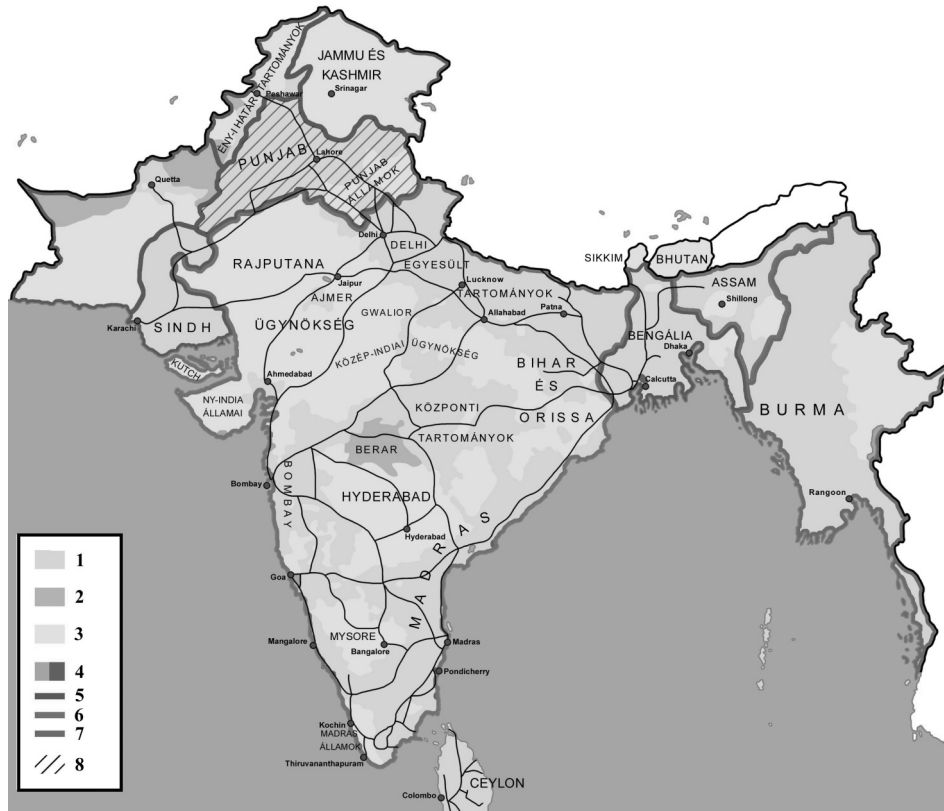
A 19. sz. közepére a britek az indiai szubkontinens elvitathatatlan uralkodóivá váltak. A birodalom két eltérő politikai entitásból tevődött össze: egyrészt Brit Indiából, amely közvetlenül a brit kormány és a brit korona fennhatósága alá tartozott, másrészt az Indiai Hercegi Államokból, amelyeket saját uralkodóik irányítottak a brit koronához fűződő hűbéri viszonyuk függvényében. Ezt a rendszert a királynő 1858-as kiáltványa intézményesítette. A kiáltvány lefektette az Indiai Hercegi Ál-

¹⁰ The Times Atlas of World History – 1992, Times Books, London, p. 64.

¹¹ The Times Atlas of World History – 1992. – Times Books, London, 83 p.

lamokkal kapcsolatos brit politika alapjait. Ez a dokumentum egyértelműen kihangsúlyozta az Indiai Birodalom területének mintegy egyharmadát tette ki.¹² Az Indiai Hercegi Államok alkotmány-elméletileg jelentősen elkülönültek a tulajdonképpeni Brit-Indiától, mert közvetlenül a Brit Koronának fogadtak hűséget (5. ábra). Az Indiai Her-

Jammu és Kashmir az 562 Indiai Hercegi Állam közül a legnagyobb volt és az Indiai Brit Birodalom területének mintegy egyharmadát tette ki.¹² Az Indiai Hercegi Államok alkotmány-elméletileg jelentősen elkülönültek a tulajdonképpeni Brit-Indiától, mert közvetlenül a Brit Koronának fogadtak hűséget (5. ábra). Az Indiai Her-

5. ábra. Az Indiai Birodalom 1931-ben. (szerk.: KOVÁCS G. – WILHELM Z. 2000). – 1 = közvetlen brit uralom alatt lévő terület; 2 = indiai kormányzat által igazgatott terület, 3 = fejedelmi államok; 4 = portugál, ill. francia enkláve; 5 = muzulmán többség; 6 = hindu többség; 7 = buddhista többség; 8 = jelentős számú szikh népesség. Forrás: The Times Atlas of World History 1992, 235 p.

The British Raj in 1931. (ed. KOVÁCS, G.–WILHELM, Z. 2000). – 1 = territories under direct British control; 2 = territories under Indian government control, 3 = princely states; 4 = Portuguese or French enclave; 5 = Muslim majority; 6 = Hindu majority; 7 = Buddhist majority; 8 = sizeable Sikh population. Source: See the Hungarian version

¹² LAMB, A. 1992. Kashmir – A disputed legacy. – Oxford University Press, 4 p.

cegi Államok uralkodói azáltal váltak az Indiai Birodalom részévé, hogy elismerték a Brit Korona fennhatóságát. Miután elfogadták az indiai kormányról szóló 1935. évi törvényt, a Brit Korona fennhatóságát a Hercegi Államok felett a Korona képviselője gyakorolta. A gyakorlatban Brit-India főköormányzója és a Korona Képviselője egy személy volt. Az utolsó, aki ezt a két tisztséget betöltötte, Lord Mountbatten of Burma volt (WILHELM Z. 2002).

Jammu és Kasmír Államot a Lahore-i és az Amritsar-i Szerződés hozta létre. Jammu maharadszája, Gulab Singh és a brit kormány 1846. márc. 16-án írta alá az Amritsari Szerződést. Ez rendelkezett úgy, hogy a Jammu, Kasmír, Ladakh, Gilgit és Baltistan tartományok feletti fennhatóságot átruházzák Gulab Singh maharadszára. A maharadsza önállóan rendelkezhetett a fent említett területek belügyei felett is. Cserében, azonban Gulab Singhnek el kellett ismernie a brit fennhatóságot (WILHELM Z. 2002).

Ezután a maharadsza megalapozta saját erős személyi uralmát, valamint a Dogra-dinasztia hatalmát és erőfeszítéseinek köszönhetően az állam elnyerte jelenlegi formáját. 1947 előtt 86 024 négyzetmérföld volt a területe, határos volt Kínával, Afganisztánnal, Indiával és a majdani Pakisztánnal. Lakossága 13 millió főt tett ki, amelynek 77% volt muzulmán. Az állam a következő részekből állt: Kasmír völgye, Jammu, Ladakh, Gilgit, Hunza, Nagar, Punial és Yarin tartományok.

Gulab Singhet halála után fia Ranbir Singh követte, majd őt 1885-ben Pratab Singh. 1925-ben Hari Singh lett Jammu és Kasmír Állam uralkodója, így ő volt a maharadsza, amikor 1947. aug. 15-én India függetlenné vált és elkezdődött a Kasmír birtoklásáért folytatott harc (WILHELM Z. 2002).

Az Indiai Brit Birodalom felosztása

A 20. sz. elején megkezdődött a brit uralom rohamos gyengülése. Az indiai nemzeti mozgalom súlyos csapást mért a Birodalomra és a függetlenedés napja egyre közeledett. 1947-re a britek tisztában voltak azzal, hogy Indiát nem tudják tovább hatalmukban tartani. A függetlenségi törekvéseket azonban beárnyékolta a Jawaharlal Nehru vezette Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muhammad Ali Jinnah vezette Muzulmán Liga közötti konfliktus. Végül ez a konfliktus vezetett el Brit-India felosztásához.

Az Indiai Nemzeti Kongresszus célja az volt, hogy megszabadítsa Indiát a brit uralom alól, ill. a világi, demokratikus berendezkedés kiépítése. Nehru, akit a mai napig is a modern India megalkotójaként emlegetnek, határozottan elutasította Jinnah „két nemzet” elméletét, a vallási alapú nemzeti hovatartozás koncepcióját.

A Muzulmán Liga követelte: hozzák létre a szuverén Pakisztánt, amely Dél-Ázsia muzulmánjainak lenne a hazája. Jinnah szerint a felosztás alapját az képezné, hogy a muzulmán többség által lakott területek alkotnák Pakisztánt és a nem muzulmán többség lakta területek Indiát. A körülmények alakulása miatt 1947-ben nem volt más választási lehetőség, mint Brit-India felosztása muzulmánok és nem muzulmánok között.

Nem sikerült rávenni sem az Indiai Nemzeti Kongresszust, sem a Muzulmán Ligát olyan megoldásra, amely a további egységet fenntartotta volna. Ezután a brit kormány belátta; a legjobb módszer, ha birodalmi örökségüket drasztikus módon muzulmán és nem muzulmán többségű szektorokra osztják.¹³

Brit-Indiában éppen kialakulóban volt a nemzeti erők mozgalma, amelyet az Indiai Nemzeti Kongresszus képviselt, amikor Kasmírban 1927-ben létrehozták az Össz-Indiai Hercegi Államok Népkonferenciáját. A konferenciát Sheikh Abdullah vezette, aki a kor egyik legjelentősebb politikai alakja volt. A Konferencia végső célként a felelős önkormányzás megteremtését tűzte ki. Az államok mozgalma bizonyos mértékben integrálódott az általános nemzeti mozgalomba. 1932-ben Sheikh Abdullah létrehozta az Össz-Jammu és Kasmír Muzulmán Konferenciát, amelyet 1939-ben megújítottak és át kereszteltek Nemzeti Konferenciává, válaszul arra az igényre, hogy az egész lakosságot be kell vonni az önkormányzásért vívott harcba. Ettől kezdve a párt egy progresszív, világi mozgalom alapját képezte és Sheikh Abdullah Kasmír politikai életének népszerű vezéralakjává vált. Azonban az Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muzulmán Liga konfliktusa nem került el Kasmírt. Az utóbbit a Muzulmán Konferencia képviselte, Ghulam Abbas vezetésével. A két párt közötti ellentét végül is ugyanolyan konfliktushoz vezetett, mint amelyet Brit-India esetében már láttunk.

1946-ban Sheikh Abdullah és a Nemzeti Konferencia ellenszegült Hari Singh maharadzsa uralmának és májusban elindították a „Hagyd el Kasmírt” mozgalmat. A törekvés célja az volt, hogy véget vessen a Dogra dinasztia autokrata uralmának. Ezt támogatta az Indiai Nemzeti Kongresszus is, kiváltképpen Nehru, aki tiszta szívből kiállt Abdullah mellett abban a törekvésében, hogy demokratikus kormányzási rendszert hozzon létre.

1947-ben már nyilvánvaló volt, hogy a szubkontinensen a brit koronát két új szuverén állam követi majd, India és Pakisztán. A területi felosztás mechanizmusáról az, az Indiai Függetlenségi Törvény rendelkezett, amelyet a brit parlament fogadott el 1947. júl. 17-én. Az említett törvény arról határozott, hogy a brit uralom az indiai szubkontinensen 1947. aug. 15-ével megszűnik. A törvény továbbá figyelembe vette a Muzulmán Liga követelését és rendelkezett a mohamedán Pakisztán állam létrehozásáról, Brit-India ÉNy-i és K-i területeiből választva le azokat a részeket, ahol a muzulmán lakosság alkotta a többséget. Ez a döntés azonban csak Brit-Indiára vonatkozott és nem határozta meg az Indiai Hercegi Államok jövőbeli státusát. Természetesen kétség sem férhetett ahhoz, hogy az Indiai Brit Birodalom megszűnésével a brit fennhatóság is hatályát veszti az Indiai Hercegi Államok felett, amelyek így minden tekintetben függetlenné válnak. A britek kivonulásának előestéjén ezt a helyzetet az Indiai Brit Kormánymisszió világosan és egyértelműen ismertette a hercegségek uralkodóival.¹⁴

¹³ LAMB, A. 1992. Kashmir – A disputed legacy. – Oxford University Press, 102 p.

¹⁴ LAMB, A. 1992. Kashmir – A disputed legacy. – Oxford University Press, 5 p.

A Kormánymisszió 1946. máj. 12-i memorandumának 14. §-a szerint: „...az elsőbbséget sem a Brit Korona nem tarthatja meg, sem nem lehet átruházni az új kormányra...”¹⁵, így azok a jogok, amelyeket korábban átruháztak a Brit Koronára, visszaszállnak a hercegségekre. A memorandum egyben arra is utalt, hogy a hercegeknek lehetőségük lesz választani, Indiához, avagy Pakisztánhoz kívánnak-e tartozni. A kritériumokat illetően, amelyek alapján egy adott Hercegi Állam eldönthette, amelyik államhoz kíván csatlakozni, Lord Mountbatten a földrajzi fekvés és a közösség érdekeinek figyelembevételét javasolta.

A brit fennhatóság kérdéséről végül az Indiai Függetlenségi Törvény rendelkezett, amelynek 7. cikkelyében a következő áll: „Őfelsége hűbéri hatalma a Hercegi Államok felett hatályát veszti.”¹⁶ Így az uralkodók mentesülnek a Koronával szembeni összes kötelezettségük alól. Ezen rendelkezések jogkövetkezményeként az összes Hercegi Állam függetlenné és szuverénné lett.

India azonban világosan kifejezésre juttatta: nem hajlandó ezeket önálló államokként elismerni és nyomatékosan azt tanácsolta nekik, hogy csatlakozzanak vagy hozzá, vagy Pakisztánhoz.

A csatlakozás mechanizmusát bizonyos mértékben már kidolgozták az Indiai Kormányról szóló 1935. évi törvényben. Eszerint lehetősége volt az adott Hercegi Állam uralkodójának egy Csatlakozási Okmány aláírására, amelyben az általa választott államra átruházta a három legfontosabbnak tartott hatáskört: a védelmet, a külügyeket és a közlekedést. Ezzel a Hercegi Állam csatlakozott az új államhoz, ha annak főkormányzója elfogadta az uralkodó által aláírt Csatlakozási Okmányt. Az indiai alkotmány rendelkezései szerint az ily módon csatlakozó Indiai Hercegi Államok (automatikusan) az Indiai Unió szerves részévé váltak.

Ha ilyen csatlakozásra nem került sor, az Indiai Uniót akkor is felelősség terheli az Indiai Hercegi Államok védelméért, mivel az Indiai Unió a Brit Korona jogutódja. India fent említett felelősségének fennállását támasztja alá az a tény is, hogy az ENSZ elismerte a függetlenség előtti indiai kormány jogutódjaként, tagságának automatikus meghosszabbítása által, míg Pakisztánt, annak kérelmére, új tagként vette fel.

Az 1947-es rendelkezések azon Hercegi Államok számára, amelyek a csatlakozást fontolgatták, lehetővé tették, hogy az egyik vagy mindkét állammal aláírjanak egy ún. Átmeneti Megállapodást.¹⁷ Egy ilyen megállapodás garantálta az alapvető szolgáltatások (folyamatos) biztosítását, akkor is, ha ezek alkotmányos alapja a kérdéses időben bizonytalan volt.

1947. aug. 15-ig Junagadh, Hyderabad és Kasmír kivételével az összes Hercegi Állam csatlakozott Indiához vagy Pakisztánhoz, összhangban azzal az elvvel, amelyen Brit-India területi felosztása alapult.¹⁸

¹⁵ HUSSAIN, I. 1998. Kashmir – An international law perspective. – Quaid-I-Azam Chair, 4 p.

¹⁶ HUSSAIN, I. 1998. Kashmir – An international law perspective. – Quaid-I-Azam Chair, 4 p.

¹⁷ Kashmir and the United Nations. – General Manager Government of India press, New Delhi, 1962.

¹⁸ HUSSAIN, I. 1998. Kashmir Dispute. – An international law perspective. – Quaid-I-Azam Chair, 5 p.

Jammu és Kasmír csatlakozása Indiához

A területi felosztás idején a helyzet Kasmírban eléggé egyedi volt, hiszen belső különbségei történelme során még soha nem látott feszültséghez vezettek. A 13. sz. óta, amikor a muzulmán vallás először vált többségi vallássá Kasmírban, a muzulmánok és hinduk viszonylagos békében és egyetértésben éltek egymással. A vallási különbségek nem váltottak ki jelentős konfliktusokat a régióban, mivel bizonyos értelemben mindig is sokvallású, többnyelvű és soknemzetiségű állam volt. A kasmíri hinduk, akiket panditoknak is neveztek, és a muzulmánok ugyanazokat a helyi szenteket tisztelték és ugyanazonokon a kegyhelyeken imádkoztak. Több mint hétszáz éven át a „kasmíriság” – amely barátságosságot és vallási toleranciát jelentett – láthatatlan megállapodás, útmutató volt az embereknek.

Olyan legendás volt a kasmíri barátság és erőszakmentesség szelleme, hogy Mohandas Gandhi az 1930-as években, a területi felosztást megelőzően, látva a hindu-muzulmán viszonyokat Indiában, ezt mondta: „Ha látok némi reménysugarat, akkor csak Kasmírban.”¹⁹

Jinnah „két nemzet” elmélete ugyanolyan idegen volt a kasmíriaknak, mint amennyire elfogadhatatlan Nehru számára, aki maga is pandit volt.

Az 1947-es tragédia és a Kasmír birtoklásáért azóta is tartó állandó harc, nem kevesebb, mint a vallási toleranciára és egyszerű barátságosságra épülő hétszáz éves azonosságtudat tönkretétele és kulturális megsemmisítése.

A hatalom-átruházás pillanatában Jammu és Kasmír lakosságának 77%-a volt muzulmán, azonban az uralkodó hindu maharadzsa volt. Az állam földrajzi elhelyezkedése olyan, hogy elméletben mindkét államhoz csatlakozhatott volna, bár volt néhány olyan elem, amely révén szorosabb volt a kapcsolat Pakisztánnal. Az állam gazdasága szorosan összefonódott a későbbi Pakisztán területével, legfontosabb közlekedési összeköttetései a külvilággal, az egyetlen egész éven át járható út és a vasúti összeköttetés is Pakisztánon át vezetett, ugyanakkor Jammu és Kasmír folyói nélkülözhetetlenek voltak Pakisztán mezőgazdasága számára.

Indiának is, Pakisztánnak is hallatlan fontos ez a terület, kiváltképpen az É-i határ védelmében betöltött stratégiai jelentősége miatt. A hagyományos „India kapuja”, a Hajbár-hágó ellenőrzésére is lehetőség nyílik erről a vidékről. Geopolitikai helyzete rendkívül figyelemre méltó, mivel a kínai, az orosz, a muzulmán tömb és a hindu kultúrkör metszéspontjában helyezkedik el. Emellett Pakisztán állítása szerint az ország nem teljes a muzulmán enkláve nélkül, India a maga részéről azonban azt akarta demonstrálni, hogy az iszlám lakosság együtt tud/tudhat élni a hindu többséggel.

A Brit Kormánymisszió memoranduma értelmében, Hari Singh, Kasmír maharadzsa fontolóra vehette volna a két állam közül akármelyikhez való csatlakozást, de nem közölte szándékait. Lord Mountbatten, India főkormányzója, meglátogatta a maharadzsat Srinagarban, és azt tanácsolta neki, hogy aug. 14-ig döntse el, amelyik

¹⁹ MARQUAND, R. 2000. The Christian Science Monitor, 22/02.

államhoz kíván csatlakozni, azután pedig küldjön képviselőket annak alkotmányozó gyűlésébe. A főkormányzó erőfeszítései azonban hiábavalónak bizonyultak.

Hari Singh a függetlenség gondolatával kezdett játszani. A független Kasmírról álmodozott, amelyet baráti és szívélyes kapcsolatok fűznek mindkét államhoz. Még Mahatma Gandhinak sem sikerült meggyőznie őt arról, hogy elégítse ki a kasmíri demokratikus kormányzás iránti vágyát. Amikor már majdnem lejárt a határidő és csak három nap volt aug. 15-ig, a kasmíri kormány bejelentése szerint, az Indiai Függetlenségi Törvény értelmében, ún. „ideiglenes megállapodásokat” kívántak kötni Indiával és Pakisztánnal. Aug. 12-én a maharadzsa azonos táviratokat küldött a két jövőbeli állam kormányainak, amelyben azt javasolta: kössenek ideiglenes megállapodást minden olyan területen, amelyet a brit-indiai hatóságokkal kötött megállapodások szabályoztak. Pakisztán 16-án elfogadta ezt a javaslatot és megállapodásra került sor Kasmír közlekedési kapcsolatait, ellátását, postai és távirati szolgáltatásait illetően. Az indiai kormány tárgyalások megkezdését indítványozta, ill. kérte az uralkodót, küldjön egy képviselőt Delhibe. A bekövetkező események miatt azonban soha nem került sor ezekre a tárgyalásokra.

1947. szept. elején fegyveresek törtek be Kasmírba a pakisztáni határ felől. India azt állította, hogy a rabló hadjáratot Pakisztán indította, okt. 3-án pedig a kasmíri kormány tiltakozását fejezte ki a pakisztáni kormánynak. A támadások mellett, Pakisztánnak eltökélt szándéka volt, hogy Kasmír Államot kényszerítse, csatlakozzon Pakisztánhoz. Célja érdekében gazdasági blokádot vezetett be Kasmírral szemben: szüneteltette az alapárú szállítást, a közlekedést megbénította és gátolta a személyek szabad mozgását. A kasmíri kormány diplomáciai lépéseket tett a pakisztáni kormánytól, a blokádot eltörlését kérve, ill. az Állam területe sérthetlenségének biztosítását. Pakisztán tagadta a felhozott vádakot.

Okt. 22-én a támadások Jammu és Kasmír átfogó katonai megszállásában csúcspontot értek el. Több ezer pathan törzsbéli harcos hatolt be Jammu és Kasmírba a Pakisztán és Afganisztán közötti határterületről, akik útközben lerombolták és kifosztották a településeket. Pakisztán szerint ez spontán reakció volt azokra a kegyetlenségekre, amelyeket a maharadzsa csapatai követtek el Poonch járás muzulmán lakossága ellen. Pakisztán állítása szerint, Hari Singh célja az volt, hogy kiirtsa a muzulmánokat, vagy Pakisztánba menekülésre kényszerítse őket. Továbbá bizonygatta: a törzsi harcosok behatolása Kasmírba, muzulmán testvéreik megsegítésére irányult.

India állítása szerint azonban Kasmír lerohanását Pakisztán rendezte meg, a csatlakozás kérdésének eldöntése érdekében. India vádjai szerint Pakisztán látta el katonai felszereléssel, üzemanyaggal és közlekedési eszközökkel a törzsi harcosokat, akiket pedig a pakisztáni hadsereg tisztjei vezették. Pakisztán deklarálta: lehetetlenség volt megelőzni a megszállást és a háborún kívül mindent megtett a behatolók megállítására. Pakisztán azokat az indiai vádakot is visszautasította, amelyek szerint megszervezte volna a behatolást és azt állította, hogy a pakisztáni állampolgárok, akik ebben az akcióban részt vettek, önkéntesen harcoltak Kasmír és Jammu Állam lakossága szabadságáért, a pakisztáni kormány megbízása nélkül.

Okt. 25-ére a behatolók mélyen benyomultak Kasmírba és csak néhány mérföldnyire voltak Srinagartól, Jammu és Kasmír nyári fővárosától. Útközben válogatás nélkül gyilkoltak, fosztogattak, gyújtogattak, megerőszkoltak nőket, egész városokat és falvakat tettek a földdel egyenlővé. Hari Singh maharadzsa már okt. 24-én az indiai kormányhoz fordult katonai segítségért. A következő napon családjával és értékeivel a téli fővárosba, Jammuba menekült.

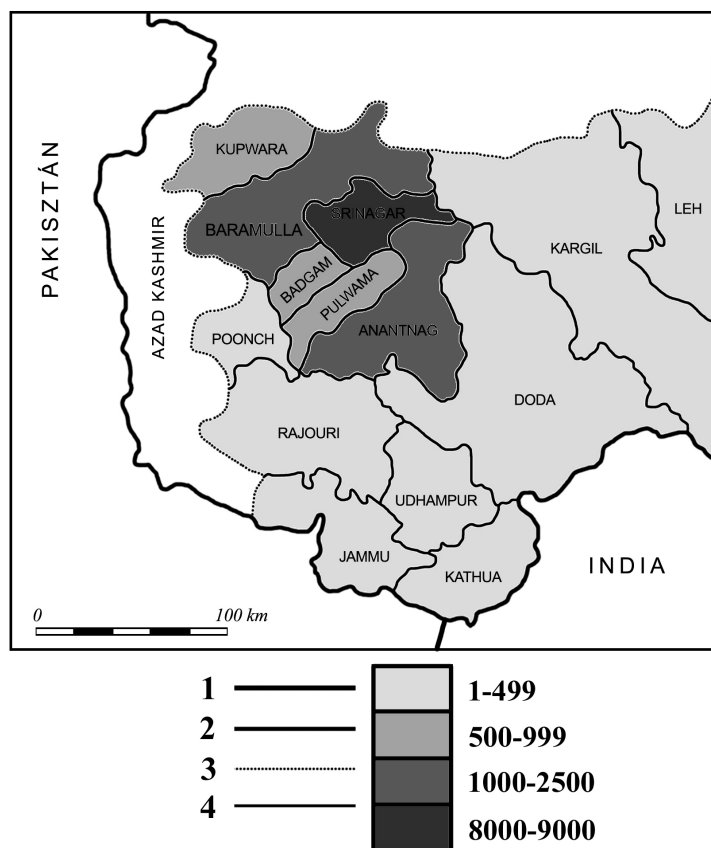
Az indiai kormány azonnal megvitatta a kasmíri helyzetet a Védelmi Bizottság okt. 25-i ülésén. A bizottság, amelynek elnöke Lord Mountbatten volt, fontolóra vette a katonai segítségnyújtást Kasmírnak és arra a következtetésre jutott, hogy csak az indiai államhoz történő formális csatlakozás biztosítja azt a megkérdőjelezhetetlen jogi alapot, amely igazolhatná India katonai beavatkozását. Mindez azért különös, mert Indiának, a volt brit kormány jogutódjának, feltétel nélkül eleget kellett volna tennie ama kötelességének, amely szerint bármely külső támadás esetén megvédi az Indiai Hercegi Államokat. Összhangban ezzel a döntéssel, az indiai kormány határozata szerint V. P. Menonnak, az Államminisztérium vezetőjének, Srinagarba kellett mennie, győződjön meg ott személyesen a helyzetről, tegyen arról jelentést.

Okt. 26-án Menon megvitatta a tényállást a maharadzsával és elmagyarázta neki, miért szükséges, hogy csatlakozzon Indiához, az India által alkotmányos alapon nyújtandó katonai segítségnyújtás érdekében. Ennek eredményeként a maharadzsa mindjárt aznap aláírta a Csatlakozási Okmányt és egy levélben, amelyet ehhez mellékel, elmagyarázta Lord Mountbattennek, miért nem maradt más választása állama és népe védelmére, mint Indiától segítséget kérni. Menon ezután visszatért Delhibe és tájékoztatta a Védelmi Bizottságot a kasmíri helyzet súlyosságáról, majd átadta a Hari Singh által aláírt csatlakozási dokumentumot. Miután megkapta a maharadzsától ezt az értesítést, Lord Mountbatten okt. 27-én, az indiai kormány döntésével összhangban, írt egy levelet a maharadzsának és ugyanezen a napon aláírta a csatlakozási okmány elfogadásáról szóló nyilatkozatot is. Így vált Jammu és Kasmír India szerves részévé 1947. okt. 27-én. Miután Kasmír India részét képezte, az anyaország a következő területeken gyakorolható hatásköröket: védelem, külügyek és közlekedés (HERMANN Zs. 2001).

Jammu és Kasmír Államra Indiában nem alkalmazták az összes, a többi csatlakozott hercegi államra vonatkozó rendelkezést és egy teljesen különálló határozatot fogalmaztak meg, amely Kasmír számára különleges bánásmódot biztosított. Ez volt az indiai alkotmány 370. sz. cikkelye.

Még ugyanazon a napon indiai csapatokat repítettek Srinagarba. 1947. decemberére a törzsi harcosokat sikerült visszaszorítaniuk mintegy 30 km-re a pakisztáni határtól húzódó vonalig. Itt a front stabilizálódott, és attól kezdve Kasmír területének egyharmada pakisztáni ellenőrzés alá és a többi pedig India ellenőrzése alá került. A front pakisztáni oldalán időközben (okt. 24.) kikiáltották az Azad (Szabad) Kasmír kormányát.

Ettől kezdve a harc nem a frontvonalakon zajlik, hanem a fanatikusok által meghatározott helyeken. Ezek bárhol és bármikor felbukkanó csatatereteket jelentenek, rengeteg halottal (6–8. ábra), főleg a főváros és közvetlen vonzáskörzetének területén, vagyis a muzulmán többségű Kasmír-völgyben.

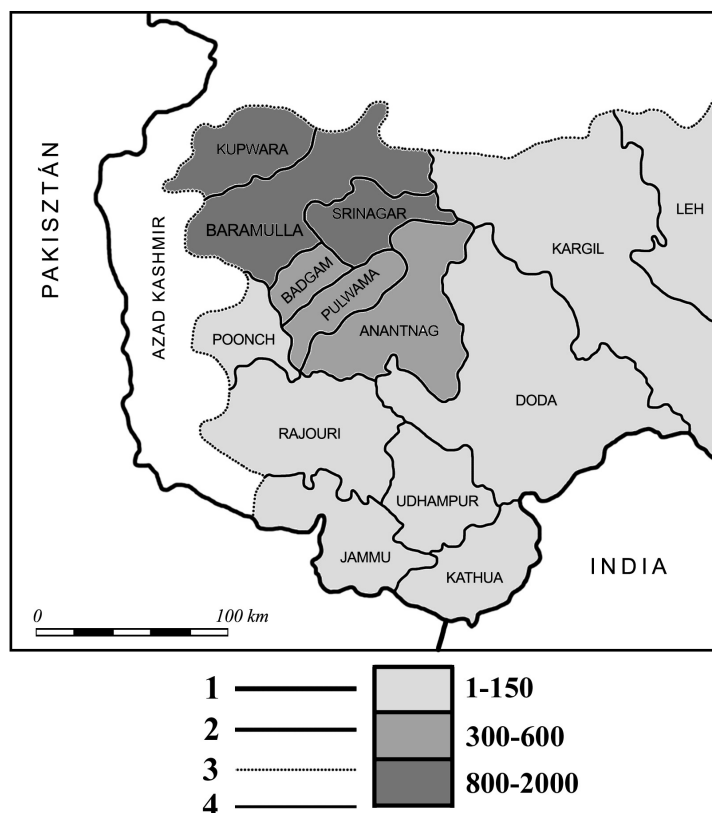
6. ábra. A szeparatista erőszakcselekmények száma Jammu és Kasmír tartományban (1988. jan.–1993. jún.) (szerk. WILHELM Z. 2000). – 1 = nemzetközi határ; 2 = Jammu és Kasmír külső határa; 3 = LoC; 4 = közigazgatási határ. Forrás: Az Indiai Köztársaság Belügyminisztériumának adatai

The number of separatist violent events in Jammu and Kashmir (between January 1988 and June 1993) (compiled by WILHELM, Z. 2000). – 1 = international border; 2 = outer border of Jammu and Kashmir; 3 = LoC; 4 = administrative border. Source: Ministry of Home Affairs, Republic of India

A kasmíri kérdés a közelmúltban és napjainkban

Úgy tűnik, hogy a kasmíri viszály állandó ciklikus mozgásban van. Egyfajta „alacsony intenzitású” konfliktus folyamatos²⁰ jelenléte egyfolytában mérgezi a két ország viszonyát. A vélt vagy valós sérelmek katalizálta válság az 1972-től napjainkig tartó idő-

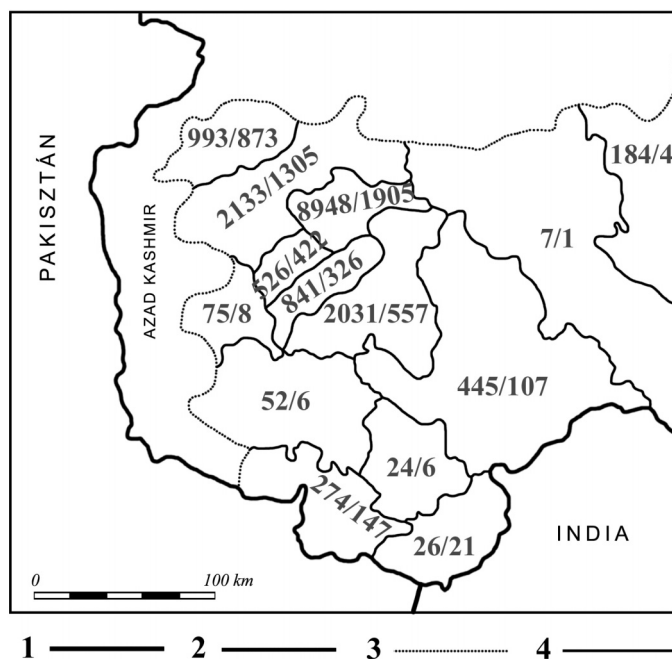
²⁰ CSICSMANN L. 2004. Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában, az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. – In: Kül-Világ, I. 2. pp. 1–2. www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/csicsmann.pdf

7. ábra. A szeparatista erőszakcselekmények következtében elhunytak száma Jammu és Kasmír tartományban (1988. jan.–1993. jún.) szerk. WILHELM Z. 2000). Jelmagyarázat és forrás a 6. ábránál
 Death toll of separatist violent events in Jammu and Kashmir (between January 1988 and June 1993)
 (compiled by WILHELM, Z. 2000). For explanations and sources see Fig. 6.

szakban néhány esetben majdnem elérte azt az ingerküszöböt, amelytől egyenes és gyors út vezetett volna a háborúig. Az időközben átalakult világpolitikai erőviszonyok tovább sokszorozták, ill. árnyalták a térség amúgy is számos problémáját.

Az Afganisztánból kiszoruló mudzsahedinek Azad Kasmírba való átáramlása, majd onnan Kasmírba való beszivárgása nagyban elősegítette az 1999 tavaszán kirobbant kargili háborút. 1999. májusának első hetében egy több száz fős fegyveres csoport lépte át az Ellenőrzési Vonalat Kargil térségében és hatolt be Kasmír India által ellenőrzött területére. Katonai-stratégiai pontokat foglaltak el, ahonnan a Siachen-gleccserhez, valamint az észak-kasmíri Leh-völgybe vezető utat tűz alatt tudták tartani. Pakisztáni állítás szerint a fegyveres csoport kizárólag a Kasmír felszabadítását célul kitűző mudzsahedinekből állt. Indiai, ENSZ és más forrásokból származó információk szerint a behatoló csoportban a pakisztáni fegyveres erők katonái, valamint kasmíri és afganisztáni

8. ábra. Szeparatista erőszak Jammu és Kasmír tartományban (erőszakcselekmény/haláleset, 1988. jan.–1993. jún.) (szerk. WILHELM Z. 2000) Jelmagyarázat és forrás a 6. ábránál

Separatist violence in Jammu and Kashmir (number of violent events per number of death between January 1988 and June 1993) (compiled by WILHELM, Z. 2000). For explanation and sources see Fig. 6.

mudzsahedinek, főleg a Harkat-ul-Mujahedin és az Al-Badr szélsőséges szervezetek tagjai egyaránt megtalálhatók voltak. Katonai források szerint az akció előkészítése legalább fél évet vett igénybe, amely Pakisztán felelősségét egyértelművé teszi.

Augusztus végére Indiának sikerült a behatolókat viaszorítani pakisztáni területre anélkül, hogy az tűzszüneti vonalat átlépte volna. Pakisztán, engedve a nemzetközi nyomásnak és figyelembe véve az indiai ellentámadás eredményességét, a visszavonulás mellett döntött, amelynek augusztus végéig eleget is tett (HERMANN Zs. 2001; CSICSMANN L. 2004).

Ez a háború azért jelentett különösen nagy biztonsági kockázatot, mert ekkor már mindkét állam rendelkezett atomfegyverrel. Az indiai és a pakisztáni – hol titkolt, hol vállalt – katonai célú atomprogram mindkét országban az 1960-as években indulhatott és 1998 tavaszán érkezett abba a fázisba, hogy a két fél bevethető nukleáris fegyverrel rendelkezett. Megszületett a szélsőségesek által „iszlám”, ill. „hindu” atombombaként üdvözölt fegyver, bár Pakisztán és India vezetői is elhatárolódtak az elsőként való alkalmazástól. Annak ellenére, hogy az események hatására a „fejlett világ” szankciókkal sújtotta a két országot – Bill Clinton amerikai elnök 2000-ben egyenesen a Föld legveszélyesebb térségének nevezte a régiót –, egységes nemzetközi fellépés nem történt.

2001. okt. 1-jén a srinagari törvényhozás épületét érte terrortámadás, majd dec. 13-án a delhi parlament ellen intéztek támadást szélsőségesek. Az események hatására a két ország napokon belül az atomháború szélére sodródott. A határ mentén hatalmas hagyományos katonai potenciál nézett szembe egymással. Csak az indiai oldalon több mint egymillió harcos állt fegyverben. Bár 2002. januárjában a pakisztáni elnök és az indiai miniszterelnök találkozott Nepálban, a tárgyalások eredménytelenek maradtak.

Egy évvel később, Jammu és Kasmírban ismét fellángolt az erőszak, amelyet mindkét oldalról, vezető politikai körökből igen kemény hangú nyilatkozatok követtek. A helyzet komolyságát jelezte, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok is előkészítette állampolgárainak evakuálását a szubkontinensről.²¹

A Magyar Köztársaság kormánya 2037/1999. (II. 26.) sz. határozatában deklarálta, hogy a Magyar Honvédség állományából egy fő vegyen részt az UNMOGIP munkájában. Ezt követően, márciustól egy évig, Bali József látta el az ENSZ-kontingens parancsnoki feladatkörét. Ilyenformán hazánk a kasmíri béketeremtés, -fenntartás tevékeny résztvevőjévé vált. Bali vezérőrnagy – aki akkor a Honvédelmi Minisztérium védelempolitikai helyettes államtitkára volt – egy 2002. júniusi nyilatkozatában így fogalmazott: „meggyőződésem, hogy a potenciális veszély nagyobb, mint korábban bármikor.”²²

Nemzetközi nyomásra, ill. belpolitikai folyamatok hatására – ezeket területi korlátok miatt ehelyütt nem tudjuk részletezni – 2004. januárjától a két ország közötti kapcsolatok elmozdultak a holtpontról és látványos javulásnak indultak. 2005. ápr. 7-én történelmi jelentőségű autóbuszjárat indult útjára Kasmír indiai, ill. pakisztáni kontroll alatt álló részei között. A Srinagar-Muzaffarabad járat közel 60 éves vizályt követő békefolyamat szimbóluma. Persze az évtizedek óta gyülemlő feszültség nem illan el egykönnyen. A buszokat az általuk megtett 172 km során katonai biztosítás követte. Ennek ellenére robbantások, gránátáadások kísérték a járművek útját.

Összefoglalás

A szimbolikus értékű „közlekedési gesztus” létrejötte a két ország politikai elitjének azon félelmeit is mutathatja, amelyek Kasmír önállósulási törekvéseinek felerősödéséből fakadnak. A tűzszüneti vonal államhatárrá alakításának első lépését is láthatjuk az enyhülési folyamat illetően manifesztációjában. Az ENSZ BT egykori határozatainak megfelelően Jammu és Kasmír tartományt mielőbb demilitarizálni kell, majd népszavazást szükséges tartani a csatlakozást illetően. A több évtizedes konfliktust leginkább a kasmíriak szenvedték meg, akiknek elegendő van az erőszakból és abból, hogy politikai játékszerek legyenek saját hazájukban.

²¹ CSICSMANN L. 2004. Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában, az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. – In: Kül-Világ, I. 2. p. 15. www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/csicsmann.pdf

²² Népszabadság, 2002. jún. 5.

Mindemellett az ENSZ-nek túl kell lépnie a látszatintézkedéseken, a régi, idejé múlt határozatok felülvizsgálatával, nemzetközi konszenzust teremtve kell tartós békét építeni a régióban. Annál is inkább kívánatos a helyzet rendezése Kasmírban, mert az afganisztáni tálib rendszer összeomlása után merőben új helyzet jött létre Dél-Ázsiának ebben a szegletében. A nukleáris fegyver a mudzsahedinek számára elérhető közelségbe került. A térség fő biztonsági kockázatát ez jelenti a világ számára.

Munkánkban igyekeztünk pártatlan képet rajzolni a kasmíri konfliktus-sorozat előzményeiről, kiváltó okairól, korai és jelen stádiumáról. Kutatásaink során a pre-konceptiónk megdőlt, mivel az egyik ország iránt érzett szimpátiánk a tények ismeretében gyorsan elillant. Kiderült: egyik fél sem kész a kompromisszumokra. A vallási köntösbe bújtatott viszály mögött komoly gazdasági és geopolitikai érdekek húzódnak. Jammu és Kasmír egyszerre fontos erődítmény India kapujában, közlekedési csomópont, az éltető víz hazája, a (villamos)energiatermelés potenciális bázisa, geopolitikai ütközőpont, kulturális csatatér, egyszóval stratégiai fontosságú. A vallási indokok az utcán kézigránátot hajigálók számára fontosak igazán, az elitnek politikai eszközt jelentenek csupán.

Kasmír, a „Boldog Völgy” országa mára legendává emelkedett. Az indiai álomgyár, „Bollywood” igyekszik is ezt a mítoszt fényesíteni, filmek tucatjainak díszleteit képezik Kasmír pompás természeti és kulturális kincsei. A valóság elárvult gyermekekről, temetőkről, menekültekről szól. Mindez a tehetetlen világ szeme láttára.

IRODALOM

- CHANG, C.–PAN, Y. 1986. A Preliminary Synthesis of the Tectonic Evolution of the Qinghai-Xizang Plateau. – Earth Sciences, Vol. 1. Science Press, Beijing, pp. 303–330.
- CHATTERJEE, S.P. 1986. Economic Geography of Asia. – Allied Book Agency, Calcutta, 32 p.
- CSÉFALVAY Z. 1994. A modern társadalomföldrajz kézikönyve. – IKVA Könyvkiadó, Budapest, 24 p.
- CSICSMANN L. 2004. Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában, az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón. – In: *Kül-Világ*, 1. 2. p. 15. www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/02/csicsmann.pdf
- GANGULY, S. 1997. The Crisis in Kashmir. – Cambridge University Press, 182 p.
- GORDON, J. 1998. Az Indiai Világ atlasza. – Helikon – Magyar Könyvklub, Bp. 191 p.
- HARTSHORNE, P. 1970. The Functional Approach in Political Geography. – In: KASPARSON-MINGHI (eds.): *The Structure of Political Geography*. University of London Press Ltd., London, pp. 34–49.
- HERMANN Zs. 2001. A kasmíri kérdés. – OTDK Dolgozat, PTE TTK ÁJK, Pécs, 57 p.
- HERMANN Zs. 2005. A kasmíri kérdés. – Keleti Kiskönyvtár 2–3., Pécs, pp. 115–156.
- HUSSAIN, I. 1998. Kashmir – An international law perspective. – Quaid-I-Azam Chair, pp. 4–5.
- Kashmir and the United Nations. – General Manager Government of India press, New Delhi, 1962, 1 p.
- LAMB, A. 1992. Kashmir – A disputed legacy. – Oxford University Press, 102 p.
- MARQUAND, R. 2000. The Christian Science Monitor, 22/02/2000.
- MEZŐ F. 2000. A politikai földrajz alapjai. – Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 276 p.
- PAP N. 2001. Törésvonalak Dél-Európában. – Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, PTE TTK FI. Pécs, p. 83., pp. 157–158, 177 p.
- PRITHVISH, NAG–SMITA, SENGUPTA 1992. Geography of India. – CPC, New Delhi, 80 p.
- PROBÁLD F.–HORVÁTH G. 1998. Ázsia, Ausztrália és Óceánia földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 330 p.

- SCHOEFIELD, V. 2000. Kashmir in Conflict. – I.B. Tauris, London, 286 p.
- The Times Atlas of World History – 1992. – Times Books, London, 64 p. 83 p.
- TRÓCSÁNYI A.–WILHELM Z. 1996. Fejezetek India földrajzából. – JPTE, Pécs, 186 p.
- WANI, G. M.–NAQASH, N. A. 1993. Reflections on Kashmir Politics. – Ashish Publishing House, New Delhi, 94 p.
- WILHELM Z. 2002. A kasmíri konfliktus politikai földrajzi alapjai. – In: SZABÓ L.–ÖLBEI T.–WILHELM Z. (szerk.): Anyaországok és (volt) gyarmataik. Afrika–Amerika–Ázsia Universitas Munkacsoport, PTE TTK – BTK, Pécs pp. 209–222.
- WILHELM Z. 2004. Dél-Ázsia – Kasmír. – In: CSEFKÓ F.–GYUROK J. (szerk.): Varázslatos India. Gálós Könyvkiadó, Pécs, pp. 97–112.
- WILHELM Z. 2005a. Dél-Ázsia mételye – a kasmíri konfliktus. – In: BUGYA T.–WILHELM Z. (szerk.): Tanulmányok Tóth Józsefnek. PTE TTK FI-ÁK, Pécs, pp. 335–351.
- WILHELM Z. 2005b. Kéksisakosok a paradicsomban – az ENSZ második legrégebbi békemissziója: a kasmíri. – In: Szakmai Tudományos Közlemények – Katonai Biztonsági Hivatal-MHTSZ, pp. 172–197.

LÓCZY DÉNES–VERESS MÁRTON: Geomorfológia I. Földfelszíni folyamatok és formák. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2005, 335 old. + képmelléklet

A szerzők szándéka az volt, hogy a tudományág fejlődésében meghatározó szerepet játszó angol-amerikai irányzat legfrissebb kutatási eredményeire támaszkodó, modern szemléletű általános geomorfológiai tankönyvet dolgozzanak ki. A felszínalaktan a magyar természetföldrajzi kutatásokban – és az oktatásban – hagyományosan vezető szerepet tölt be. Az egyetemi és főiskolai hallgatók az általános természetföldrajz tantárgy keretein belül ismerkednek e témával, s felkészülésükhöz magyar nyelven eddig alapvetően két könyv állt rendelkezésükre. Az 1986-ban megjelent K. W. BUTZER A földfelszín formakincse (Gondolat) című műve a geomorfológiai kutatásokban vezető szerepet betöltő amerikai szemléletet tükrözi, rengeteg hasznos információt tartalmaz, azonban ma már nehezen beszerezhető, valamint egyes ismeretei sok tekintetben napjainkra elavultnak tekinthetők. Széles(ebb) körben elterjedt az 1992-ben, a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában megjelent BORSY Z. által szerkesztett Általános természetföldrajz című kötet, amely nagy terjedelemben és korszerű szemléletben készült, válogatott szerzőgárda munkája. Mégsem nyújt teljes, átfogó képet – még a geomorfológia tárgykörén belül sem. Egyes fejezetek rendkívül alaposak, mások elnagyoltabbak, mégis e művet tekinthetjük a magyar nyelven megjelent legjobb, legátfogóbb általános természetföldrajzi – és egyben geomorfológiai – munkának. Az új geomorfológia könyv ismertetésénél elkerülhetetlen a korábban megjelent művekkel, különösképp az említett két munkával való összehasonlítás, s megállapítható, hogy az elkészült I. kötet mind tartalmában, mind pedig szemléletmódjában az elődökhöz képest jelentős újításokat tartalmaz.

A négy részre tagolódó könyv, amelynek első három részét LÓCZY D. jegyzi, a folyóvizek felszínalakítása témakörének részletes tárgyalásával kezdődik. A fluviális geomorfológia a felszínalaktan legfontosabb területe, s az első rész a legfrissebb szakirodalomra támaszkodva, teljes, modern szemléletű keresztmetszetet nyújt a témáról. A felületi erózió és a felszín alatti lefolyás ismertetése után rátér a valódi folyóvízi geomorfológiába átvezető vonalas erózió típusainak tárgyalására. Ezt követik a folyóvizek fizikai paramétereivel, mechanikai jellemzőivel foglalkozó fejezetek, majd a hordalékszállítás és a mederfejlődés folyamatainak tárgyalása. A folytatásban a különböző medertípusok és alakzataik, valamint az azokat kialakító folyamatok és a különböző fajtákat